

Inczédy Tamás

MI ÉS HOGYAN

2022-01-27 | NOVELLA

Amszterdamban történt, nem is olyan régen. Egy kis indonéz étterembe mentem, mert már elegendő volt a város ambivalenciájából, abból, hogy miközben próbálok eligazodni, mit érdemes eltanulni a hollandoktól, és mit nem, képtelen vagyok szabadulni a gyötrő gondolattól, hogy ezt a csakugyan lenyűgöző metropoliszt a világ minden tájáról összerabolt vagyonból építették.

Mert miféle holland kakaó az kérem szépen, ami egy Hollandiától tízezer kilométerre fekvő kakaóbab ültetvényről származik, és ott sem éppen hollandok kapálták? Hasonló a gyémánt és aranybányák esete. És a híres malmok sem a hollandok saját javait őrölték, morzszolták, fűrészelték, hanem a máshonnan összeharácsolt alapanyagot dolgozták fel és adták tovább jelentős profittal. A hollandok saját erőforrásból sajton, tulipánnemesítésen és fapapucson kívül nem sokat csináltak.

előreszaladtak

Az is igaz viszont, hogy ott van az innováció. Nem konkrét termék vagy szolgáltatás, hanem általánosságban az a képesség és hajlandóság, hogy nem elégedtek meg azzal, amijük volt, járt utat járatlanra cseréltek, időt, pénzt, fáradságot fektettek be, kockáztattak, újíttak, bízva, hogy merész vállalkozásaik meghálálják magukat és előnyre tesznek szert. Tulajdonképpen mindig ezt tették: előreszaladtak.

Miért? Valószínűleg kíváncsiság és kapzsiság elegyétől, ha tetszik kaland- és nyereségvágytól hajtva. És ez ma is igaz. Mint hajdan katona, kalmár, telepes elődeik karddal, üveggyönggyel, ostorral, a maiak új üzleti területeket fedeznek fel és foglalnak el, és azokból így vagy úgy közvetve és közvetlenül profitálnak. Például legalizálják a marihuánafogyasztást. (Megjegyzem, ehhez végképp nincsen szükség tengerre, bármelyik ország megtehetné, ettől nemigen ugrana meg a fűfogyasztók száma.)

Tény, hogy valamennyi gyarmatosító országhoz hasonlóan ők is durván visszaéltek a pozíciójukkal, de ne legyünk álszentek, valószínűleg kis hazánk is hasonló véres rablóhadjáratokat vitt volna véghez, ha tehette volna. Míg lehetett, meg is tettük, annak idején, mi sem átalítottunk cselet vetni, hátrafelé nyilazni. Magyar rafinéria? Egyik mondánk arról szól, hogy egy óriási területért egy lovat adtunk cserébe, hát nem tudom mi miatt kellene büszkének lennem rá, hogy képesek voltunk ily sikeresen átbaszni másokat. A jelenlegi magyar vezetés attitűdjét elnézve meg egyenesen örülök, hogy nem vagyunk jelentősebb ország, így is épp elég nagy pusztítást végzünk.

Ugyanakkor nekem úgy tűnik, a hollandok kifejezett szándéka nem csupán a belvárosban elhelyezett gesztusértékű Multatuli-szoborhoz hasonló külsőségekben, hanem teljes mellszélességgel vezekelni bűneikért. A fél világból összerabolt vagyonból óriási játszóteret építettek, de nemcsak maguknak, mára mást is szívesen látnak.

Itt az utcán véletlenszerűen jön szembe az emberi bőr színskájának összes lehetséges árnyalata, ebben a kikötővárosban békében él együtt a világ minden nemzete, rassza, vallása, vegyesházasságok tömkelegében keverednek egymással nevetségessé téve bárki felsőbbrendűségének komolyanvehetőségét.

Vajon törlesztés gyanánt, vagy ismét csak jól felfogott érdekből nyitottak? Az idegenből érkező lehet szegény, de váljon a társadalom hasznos elemévé. Hol az elnyomás kezdete az egyik oldalon és hol a behódolásé a másikon? Meddig tart az elnyomó felelőssége, és hol kezdődik az elnyomotté?

kikandikálva

Szóval ott ültem ebben az étteremben és ilyesmi gondolatok cikáztak a fejemben, amikor egy hatvan körüli díva lépett be az ajtón. Óriási pávatollas kalap volt a fején, az alól kikandikálva pásztázta végig a helyiséget és a bent ülőket, pillantásából kitűnt, azt mérlegeli, vajon sarkon forduljon-e vagy maradjon. De úgy látszik, már döntött is, mert mutatóujját az elébe siető indonéz pincér mellkasának szegezve választékos angolsággal – viszont a félmondatok végén plafonig felszalajtv a hangsúlyt – valami olyasmit mondott, hogy egyenesen Londonból repült ide vacsorázni, úgyhogy a pincér mondja meg a séfnek, hogy ne merészeljen csalódást okozni neki.

Látszott rajta, hogy fiatalon szép, sőt, nagyon szép nő volt. Bizonyára megőrültek a férfiak azért az ajakbiggyesztésért, ami most nevetségességnek tűnt, bár láthatóan ő nem viccnek szánta. Komolyan elvárta a világtól, hogy a fiatalsága óta eltelt fél évszázadot ne vegye észre rajta.

Az étteremben csak két szabad asztal volt, az egyik a túlsó fal mellett, a másik az én közvetlen közelemben. Azt hiszem, tudatalattimban belépése óta formálódott egy baljós gondolat, ami mostanra elkészült: csak nehogy a mellettem lévő asztalhoz üljön! Máris bosszantott a tény, hogy már leadtam a rendelést, így nem távozhatok kedvem szerint.

Az indonéz pincér felöltötte a jávaiak konfliktuskerülésre kifejlesztett fülig érő famosolyát, felejthetetlen vacsorát ígért, és lesegítette a hölgy kabátját. Csak ekkor vettem észre a nő mögött álló idős férfit. A pillanat egyszerre volt meglepő és sorsszerű: honfitársamat, H.-t, az író-t ismertem fel benne.

H. a hetvenes években robbant be a kortárs magyar irodalmi életbe egy különc kisregénnyel, ami mintha egyszerre lett volna túrt, tiltott és támogatott, de H. még az előtt köddé vált, hogy bárki egy épkezláb interjút készíthetett volna vele. És ez így ment azóta is. H. időről időre felbukkant, valami váratlan kötetel újra bizonyította

micsoda szellemi óriás, hogy aztán újra évekre eltűnjön. Nem minden írásáért rajongok, de véleményem szerint meghökkentően színes, izgalmas, önazonos pályáiv az övé.

Személyesen soha nem találkoztam H.-val, legutóbb talán egy éve mesélte róla egy ismerősöm, hogy Hollandiába költözött és bicikliszerelő műhelyt nyitott. Nagyon is H.-ra vallana az ilyesmi, lényének egyedüli állandó eleme a kiszámíthatatlanság. Nem tudom, hogy a fenébe képes időről időre megújulni, miközben írásai minden trenddel, még önmagukkal is szembemennek. Tulajdonképpen ő is mindig előreszalad.

Iusta készülék

Néztem ahogyan idős honfitársam átadja kabátját a pincérnek. Öltöny van rajta, zakója alatt fehér ing és mellény, ahogy az egyetlen vele készült hosszabb televíziós interjúban láthattuk. Akkor H. számos érdekesítő gondolatot osztott meg nézőivel, például azt mondta, az emberi agy lusta készülék, mert alapbeállításai szerint arra törekszik, hogy minél kevesebb energiát fogyasszon. A folyamatos energiaoptimalizáció az oka, hogy szeretjük leegyszerűsíteni az élet mintázatait, pedig a valóságban a legegyszerűbbnek tűnő dolgok is sokkal összetettebbek, mint sejtenénk. Emlékszem az interjúnak ezen pontján H. a homoszexualitást hozta példának, azt mondta, hogy képzeljenek el egy egyenest, és szemléltetés kedvéért a levegőbe rajzolta. A vonal egyik vége – magyarázta – a teljes heteroszexualitást a másik pedig a teljes homoszexualitást reprezentálja, de ezeken a jól definiálható pontokon senki sem tartózkodik, mert ha tetszik, ha nem, mindannyian valahol a két pont között húzott vonalon vagyunk, ki ott, ki ott, vagyis a maga módján mindenki homoszexuális, és ezzel nincs is semmi gond, azon kívül, hogy egyeseknek nehéz elfogadni.

Az interjú után sokan vénbuzeránsozták, mert olyat talált mondani, aminek megértéséhez gondolkodni kellett volna egy olyan készülékkel, ami alapbeállításai szerint lusta és az energiaoptimalizáció miatt szereti leegyszerűsíteni az élet mintázatait. De azt hiszem H. világeletében leszarta, hogy mit mondanak róla, lepattogtak róla a személyéről szóló hírek, találgatások, melyek megjelenésekor valószínűleg őt már egész más dolgok foglalkoztatták.

Könyvei a nyolcvas évek közepe óta több tucat nyelven kerültek kiadásra és újrakiadásra, némelyik számos alkalommal sikerlistás lett. Valószínűleg H. lehetett a valaha élt legjobban kereső magyar író, ugyanakkor a róla terjedő bulvárpletykák szerint időről időre hajlamos képtelen összegeket elkártyázni, amit abban a bizonyos interjúban egyébként ő maga sem tagadott, hozzátéve, hogy ki nem állja a szegénységet, de ha olykor nem lehetne nincstelen, az számára nagy tragédia volna.

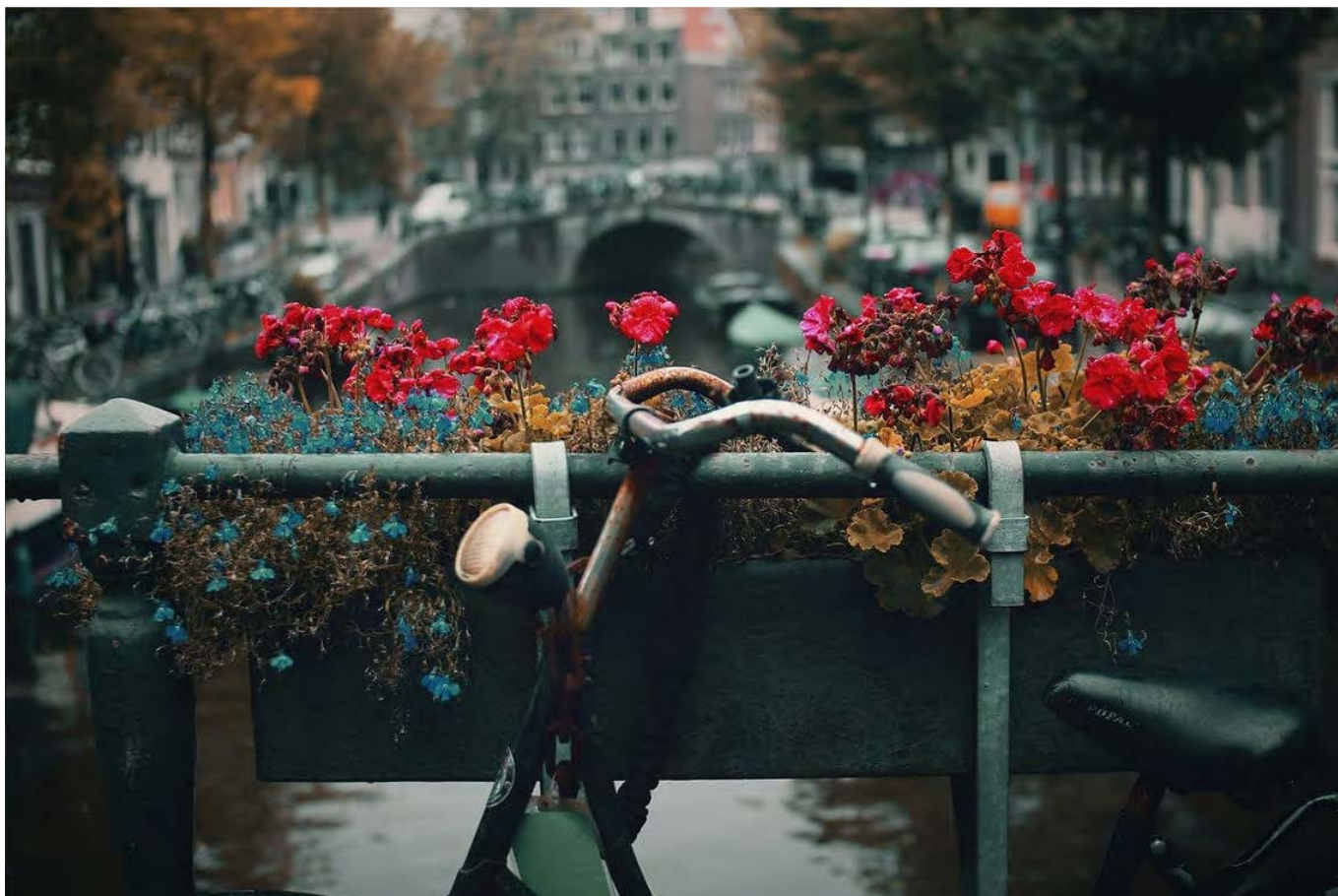
A riporter rákérdezett, hogy is értette ezt pontosan, mire az író azt felelte, hogy számára a személyes szabadságnál semmi sem fontosabb, ahhoz pedig az a szélsőséges lehetőség is hozzátartozik, hogy néha képes legyen időben megszabadulni mindenétől, máskülönben elkezd kényszerpályán mozogni, és ezen az sem segít, ha a kényszerpálya arannyal bélelt. Persze – tette hozzá H. –, ahogy az ember öregszik, egyre nehezebb mindenről lemondania, holott bizonyos értelemben épp halálunkhoz közeledve van egyre nagyobb szükségünk a szabadságra.

Lopva figyelem a nagy H.-t. Egy hetven körüli bácsi, akin nincs semmi különös. Vélhetően munkái ismeretében látom mégis karizmatikusnak. H. valamivel alacsonyabb a nőnél, nem hiszem, hogy egy párt alkotnak, testmozgásuk is arról árulkodik, hogy csak nemrégiben találkoztak. A pincér választása a két szabad asztal közül az enyém mellettire esik, már indul is, hogy a kabátokkal előresietve mutassa az utat. Most már bezzeg egyáltalán nem bánom, hogy a közelemben ülnek majd, sőt, mintha valami izgatottság futna át rajtam, ami miatt kissé szégyenkezem is önmagam előtt.

A közeledő H. egyszer csak a szemembe néz. Egy pillanatig komolyan figyel, aztán mosolyra húzódik a szája, barátságosan biccent, én fegyelmezetten viszonozom, megjátszom, hogy nem ismertem fel benne a nagy író, és akkor már tudom, nem akarom elárulni magam. Talán feszélyezné, ha tudná, hogy egy másik magyar ül a szomszéd asztalnál.

az igazi voyeur

Leülnek. Az asztalomtól tisztán láthatom, ahogyan H. az írók voyeur ségével figyel a nő és a pincér közt a következő percben lejátszódó jelenet mikrorezdüléseit. A nő megkérdi a pincért, milyen italt ajánl, az vörösbort javasol, de mielőtt kifejthetné, pontosan milyen, a nő gint rendel magának és H.-nak, mondván, ha jól tudja, a holland gyarmatosítók is azt ittak a malájoknál malária ellen. A pincér udvariasan meghajol, a nő észre sem veszi, hogy vérig sértette felszolgálóját, H. viszont megfigyelőből résztvevővé lép elő, és együttérző pillantással szinte bocsánatot kér a pincértől. Csak ebben a pillanatban döbbsentem rá, hogy tulajdonképpen én vagyok itt az igazi voyeur. Akasztják a hóhért, gondoltam, és szégyenkezve néztem szét, nem figyel-e engem is valaki, mondjuk egy harmadik író, de a világnak nyilván semmi szüksége ilyen túlzásokra.

Megpróbállok nem rájuk figyelni, de érzem, nem megy könnyen. Szemem sarkából nézem, ahogy a nő átveszi a pincértől a feléje nyújtott étlapot, kijelenti, hogy farkaséhes, és máris az étlapra mered. H. még komótosan rendezkedik egy darabig, belakja az éttermi asztal rá eső részét, hangyányit igazít az előtte lévő terítéken, arrébb csúsztatja a szalvétát, kíváncsian megérinti a vázában lévő virágot, úgy tűnik, azt teszteli, hogy mű vagy igazi, mű, ahogyan az enyém is, csak ezt követően nyúl belső zsebébe, hogy egy szemüveget előhalásszon és az orrára illesztve tanulmányozza az étlapot.

– Maga járt már Indonéziában? – kérdi a nő kisvártatva.

H. egy pillanatra elgondolkodik, majd biccent.

– Egy alkalommal, még 1984-ben – mondja, és fáj megállapítanom, hogy az interjúból megismert kellemes hangja milyen idegen, pedig nem történt más, mint hogy nem magyarul, hanem angolul szólalt meg. Jól beszél angolul, de ugyanaz a suta kelet-

európai akcentusa van, mint nekem, mint sokunknak. – Aztán tavalyelőtt jártam ott újra – teszi hozzá halkabban, és én próbálok nem odafigyelni, nem meghallani, de mert túlságosan kíváncsi vagyok, otrombán hegyezem a fülem. – Iszonyatos változás ment végbe azóta.

Talán folytatná, elmesélne valami érdekes megfigyelést, amit soha nem fog megírni, de a nő közbevág.

– Tehát tudja melyik étel micsoda?

– Hozzávetőleg – mondja H., és ő is az étlapba mered. – Ez itt például szójababból van.

– Mi a kedvence?

– A változatosságot szeretem leginkább.

– Akkor veszünk egy ilyet – mondja a nő, és már kiált is a pincéért.

Nagyon jól tudom, mit rendelnek, az óriás vegyes hatfős mixet, akkora adag étel, mint egy kisebb indonéz kifőzde teljes kínálata. A pincér remek választást emleget.

megállás nélkül

Közben ők megkapják a gint, én meg a vacsorámat. A nő a gyerekkoráról mesél H.-nak, de az egész étteremnek hallania kell, és következetesen minden félmondat végén az égbe emelkedik a hangsúly. Megkapják a vacsorájukat, két pincér és a séf személyesen szolgálja fel. H. mindenkiből szed egy kicsit a tányérjára, és élvezettel nekiáll a vacsorának. A nő is eszik, de közben megállás nélkül beszél, tinédzserkoránál tart, hogy halálosan szerelmes volt egy bányász fiába, aki eltűnt, és azóta sem került elő, pedig ő egyre várta, közben férjhez ment egy gazdag palihoz.

Próbálok az ízekkel foglalkozni, de nem megy, akkor eltökélem, hogy gyorsan befejezem az evést és aztán lelépek. De a nő kiteríti lapjait, és én önkéntelenül is lassabban folytatom az evést.

– Azért szerettem volna önnel találkozni, mert biztos vagyok benne, hogy olyan tehetség, mint maga, könnyedén megírja mindezt. Hisz nem kell kitalálni semmit, épp csak le kell írni, és már mehet is a kiadóhoz. Mit gondol, mikorra készül el vele?

H., aki épp egy apró lepényhalnál tart, most óvatosan a nőre néz. Pillantásán látszik, nem akarja megsérteni, de nem egészen biztos benne, mit is mondhatna.

- Az ön számára bizonyára rettenetesen izgalmas volt az élet, amit most nagyvonalakban elmesélt, de miért szeretné, hogy valaki megírja?
- Nem valaki, hanem maga és minél előbb. És hogy miért? Természetesen azt akarom, hogy az életemnek nyoma maradjon.
- Ön olvasta a könyveimet?
- Igen, a repülőn belelapoztam az első könyvébe, nagyon mulatságos.
- Akkor bizonyára kikövetkeztette, hogy én nem memoáíró vagyok. De tudja, manapság nyüzsögnek a jobbnál jobbak, keressen egyet.
- Ugyan kérem, memoár. Én szépirodalmi karakterré akarok lenni, mint egy Bovaryné!
- Természetesen nem vállalom – nevetett fel H. – világeletemben szerettem azt csinálni, amihez kedvem van, és ezen most sem szeretnék változtatni.
- Higgye el, óriási siker lesz, és nem bánja meg.
- Árulja el – mondta H. egy főttrizses tálkában kotorászva –, miért rám gondolt?
- Nem én, hanem az asszisztensem talált önre. Ön állítólag jó eséllyel irodalmi Nobelt kap jövőre. Úgyhogy nincs sok időnk, mert a könyvnek előtte ki kell jönnie.

H. a szalvétáját gyűrögette.

- Tudja ön, min dolgozom épp? Egy kötetten, ami a kerékpárok lelki világáról szól, és azt semmiképp sem szeretném félbehagyni.

A nő röhögött, mert azt hitte, H. viccel, de aztán H. arcán leolvashatta, hogy komolyan beszélt.

- Ne haragudjon.

– Sohasem a *mi* az érdekes, hanem a *hogyan*. A kerékpárok lelki világa érdekesítő olvasmány lesz, meglátja.

Néhány hosszú másodpercig farkasszemet néztek egymással.

A nő szólalt meg először. Egy számot mondott, aztán hozzátette, hogy euró.

Óriási összeg volt. Majdnem lefordultam a székről. H. tátott szájjal nézte a nőt.

A nő egy darabig élvezte a hatást, amit a pénzével kiváltott, aztán csacsogni kezdett, hogy a biciklik lelki élete is rettenetesen izgalmas lehet, de mint H. is mondta, sohasem a *mi* az érdekes, hanem a *hogyan*.

H. elnézést kért, felállt, és kiment a mellékhelyiségbe. A nő folytatta az evést.

Megint a pincér közeledett, de most az én asztalomnál állt meg, és kérdezte, ízlett-e a vacsora és hogy óhajtok-e még valamit. Nyilván látta, hogy már mindent elfogyasztottam, és arra próbált ösztökélni, hogy parancsoljam kérni a számlát vagy rendeljek még valamit. Gondolkodás nélkül rendeltem egy sört. Tudnom kellett H. válaszát.

meghasonlott ember

Elképzelttem, hogy ezekben a percekben H. a klozet mosdója feletti tükörbe bámul, egyik pillanatban egy anarchista néz a szemébe, a következőben egy meghasonlott ember arcát látja, aztán kezdődik minden előlről.

A nagy H. pókerarccal jött vissza. Leült, félretolta a tányérját.

– Az idő nem elég egy kötethez. Novellát kaphat. Az összeg ugyanaz. A pénzt előre ki kell fizetnie – arca szinte gőgös volt ebben a pillanatban.

A nő csekkfüzetet vett elő. Lopva néztem H. arcát. Az iménti gőgből most már egy fikarcnyi sem volt rajta, épp ellenkezőleg, meg volt szeppenve, mint egy gyerek, aki hazugságával lavinát indított be. Már biztos voltam benne, hogy ajánlatával azt akarta, hogy a nő nemet mondjon vagy legalább alkudozni kezdjen, és akkor ő szabadon elsétálhat. A nő a kitöltött csekket átadta H.-nak.

– Tudtam, hogy belemegy.

A nőt néhány hónappal később H. temetésén láttam újra, hatalmas, fekete szalagos koszorúval.

kép | unsplash.com